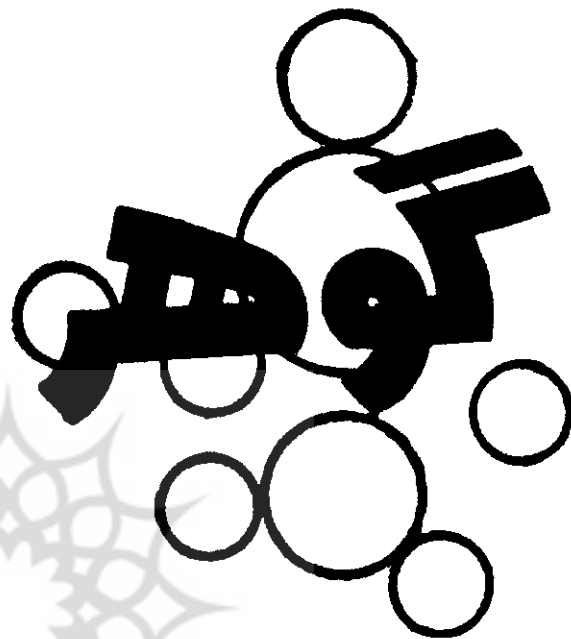

سال ششم - شماره ۹ و ۱۰ آذر و دی ۱۳۵۷
(شماره مسلسل ۷۰-۶۹)

مدیر مسئول: مرتضی کامران

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
روپا چاه

پرتال جامع علوم انسانی
بر کتاب در گلستان خیال حافظ

«۲»

هر کاری و بخصوص اینگونه کارهای تحقیقی و علمی و ادبی، «اهلیت و صلاحیت» میخواهد
نه حکم و عنوان و رسمیت. تصنیف کتاب صرف و نحو و معانی و بیان و بدیع و عروض پارسی،
با توجه به متون و حواشی و سوابق بیش از هزار سال نظم و نثر و ملیونها مقاله و رساله و کتاب،
کاریک یادوتن نیست که باتشنت بال و تفرق خیال حاصل از صعوبت معیشت و اشتغال

بامور مختلف برای کسب رتبت ، گاه بگاہ ، چشمی بر کتابی افکنند و قلمی بر دفترى
 بچرخانند . بنا بر این باید آنرا از دائره قدرت و امکان فرد خارج دانست و بدست جمع سپرد ،
 آنهم جمعی نخبه وزبده و « این کاره » از افراد محقق و متبع ، دارای وسعت وقوف و
 اطلاع وقوت استنباط و اجتهاد و قدرت استقصا و استنتاج و فریفته تحقیق و مطالعه و اهل
 ریاضت و استقامت و مطمئن از تأمین بودن زندگی و میعشت خود و اهل و عیال و بی
 اعتنا و بی نیاز از کسب عناوین و القاب و مناصب . البته ، این افراد باید در زبان پارسی
 و عربی ، هردو ، متبحر و متوغل بوده و یکی از زبانهای اروپائی نیز آشنائی کامل داشته
 باشند و موظفاً و مستمرآ انجام وظیفه کنند و هر يك از آنان ، حاصل مطالعات و تتبعات و
 تحقیقات خود را بر جمع فروخواند و بمعرض نقد و بحث و غور و فحص قرار دهد . در این کار
 شرط بسیار لازم و واجب آنست که با وجود توجه با اصول و قواعد زبانهای دیگر ، از تحت
 تأثیر قرار گرفتن آنها بپرهیزند و بدانند که صرف و نحو و معانی و بیان و بدیع و عروض
 زبان پارسی را مینویسند نه عربی و اروپائی . برای تأمین این نظر باید ، همانگونه که
 یاد شد ، نخست بمطالعه متون اصیل و قدیم و آثار فصیح و بلیغ اعظام شاعران و اکابر
 نویسندگان زبان پارسی بپردازند و اصول و قواعد زبان را ، بشواهد و امثال فراوان نظم
 و نثر ، استخراج و بر برگهائی یادداشت کنند (فیش) و همینکه کاریادداشت برداری ، پس از
 طی چندین سال کار مستمر ، تمام شد ، آنگاه آنچه را جمع شده است در جلسات جمعی مورد
 بحث و نقد قرار دهند و اصول و قواعد متفق علیه را بیرون آورند و برشته تحریر کشند .
 در این موقع میتوان آنها را با اصول و قواعد عربی و يك زبان اروپائی تطبیق داد و وجوه
 توافقی یا تغایر را معین و مشخص ساخت . بدین طریق ، کتاب جامع دستور زبان پارسی ،
 بطور خاص و بی تقلید از صرف و نحو معانی و بیان عربی یا گرامر فرانسوی ، تدوین میشود .
 بنا بر آنچه گفته شد ، دولت باید ، بی فوت وقت ، بدین کار مهم و اساسی و واجب ، توجه
 و عنایت کند و مجرد از وزارت خانه ها و موسسات مربوط ، طرحی قانونی از قوه مقننه
 بگذراند و اعتبار کافی ، از بودجه مملکت یادآمد سازمان برنامه بدین کار اختصاص
 دهد و هیئت و افراد صالح و وارد را رأساً برگزیند و این کار را بر عهده آنان قرار دهد و
 معاششان را از هر حیث تأمین و تسجیل سازد و دست و پایشان را ، بشروط و قیود نامعقول
 و غیر منطقی ، نه بندد و هرگونه تعجیل و شتابزدگی را نیز جائز نشمارد ، تا پس از گذشت
 سالی چند ، زبان پارسی همانگونه که دارای لغت نامه ای ممتع و ممتاز شد ، صاحب کتابی
 جامع و کامل در صرف و نحو و معانی و بیان و بدیع و عروض نیز بشود و جان همه ، از چنگ
 این دستورهای زبان جور و ناجور که اغلب نتیجه مطالعات ایترو تحقیقات ناقص و سلیقه های
 کج و استنباطات غلط و استبداد رأی ها و خود خواهیهای ناپسند است نجات یابد و دیگر

کسی جرأت نکند ، بواسطه مقام رسمی و قدرتی که پیدا کرده یا میکند و یادرتیجه عجز و التماس و یا تشبث و توسل ، آموزگاران و استادان را مجبور سازد کتاب مؤلف او را تدریس کنند و بدانش آموزان بپارند که آنرا بخرند ! اگر چنین کتابی مختار طبع و نشر شود ، معلم و شاگرد خواهند دانست که دستور زبان و معانی و بیان و بدیع و عروض مختصر یا منفصل (برای دبستان و دبیرستان و دانشکده) همانست که از این دستگاه مأمور از طرف دولت تألیف و تصنیف و طبع و نشر شده است و باید آنرا تهیه کنند و خارجیان نیز ، در مواقع لزوم ، بی حیرانی و سرگردانی ، به آن رجوع خواهند کرد و قواعد و اصول زبان پارسی را از آن رومی آموزند .

بنیاد نیکوکاری نوریانی ، مدتی بسیار کوتاه پس از تأسیس خود ، باین اندیشه افتاد که برای تألیف و طبع و نشر یک دوره دستور زبان پارسی بجد بکوشد و انجام این خدمت ارزنده را بر عهده بگیرد . برای تأمین این منظور ، از گروهی افراد نخبه و زبیده و وارد و صالح که عنوان آموزگاری و دبیری و استادی داشتند و زبان پارسی را در دبستانها و دبیرستانها و دانشکدهها تدریس میکردند دعوت بعمل آورد و جرگه ای تشکیل داد . افراد این جرگه ، هر هفته ، یک جلسه داشتند و تهیه مواد اولیه این تألیف را از اسم و فعل و صفت و قید و رابطه و ... و ... میان خود تقسیم کردند . قرار بر این شد ، پس از آنکه هر کس وظیفه خود را انجام داد و باب و فصل مربوط و مورد تعهد خود را تهیه کرد . آنرا در جلسه عمومی بخواند و به بحث و نقد بگذارد و پس از آنکه از هر حیث منقح و مصفا و منزّه و مزکی گردید و مورد توافق عموم قرار گرفت ، برای فصول و ابواب کتاب انتخاب شود . این جلسات ، در حدود یکسال بطول انجامید ولی متأسفانه بواسطه اختلاف نظرها و تغییر سلیقهها و بحثهای طولانی غیر لازم و اصرار و ابرام هر کس بر صحت عقیده خود و عدم تحمل قبول رای و نظر مخالف و خلاصه در نتیجه ابتلائات و اشکالاتی که در اینگونه کارهای دسته جمعی در ایران وجود دارد ، این جرگه تهیه دستور زبان بنیاد ، به نتیجه نرسید و خود بخود منحل شد و برآستی مایه کمال افسوس است زیرا یکی از مهمترین و بایسته ترین کارهایی بود که بنیاد میتواند ، باعلاقه ای تام و تمام ، انجام دهد .

در همان اوان ، از دوست عزیزم آقای دکتر فرشیدورد حفظه الله تعالی تقاضا کردم کتاب های ارزنده **لازرا** را ، در باب دستور زبان پارسی قدیم و جدید ، از فرانسه به پارسی بگزارد تا ، بنفقه بنیاد ، جزء سلسله انتشارات مؤسسه طبع و نشر شود . با انتشار آنها روشن میشد که اولاً این مستشرق متتبع و متبحر ، در تدوین اصول و قواعد صرف و نحو زبان پارسی ، تا چه حد ، زحمت کشیده و دقت بعمل آورده و بفرهنگ ایران خدمت کرده است . ثانیاً معلوم میگردد بعضی از کتابهای دستور زبان پارسی که در سالهای اخیر ، باطنطنه

و طمطراق ، در ایران نوشته و چاپ شده است از کدامین سرچشمه آب میخورد !! بی آنکه مؤلفان و نویسندگان به منبع استفاده خود اشارتی کرده باشند !! ولی متأسفانه ، بعامل مختلف ، که یکی از آنها مسافرت و اقامت ممتد آقای دکتر فرشیدورد باروپا بود ، این کار صورت نگرفت و قرارداد امضاء شده کان لم یکن ماند. ولی خوشبختانه همکاری ما با ایشان ادامه یافت. بدینقرار، آقای دکتر خسرو فرشیدورد، از آغاز پیدایش بنیاد نیکوکاری نوریانی ، یعنی از شش سال پیش تا کنون ، بامامهدلی و همداستانی و همکاری و همزیبایی داشته و اغلب شماره های شش ساله ماهنامه تحقیقی گوهر، بمقاله های گرامند و محققانه و شعرهای شیرین و جانانه اومزین و مطرز است. بعلاوه ایشان در جلسات انجمن ادبی گوهر که هر پانزده روز یکبار در بنیاد تشکیل می یابد و شاعران و ادیبان و نویسندگان و علاقمندان و هواداران شعر و ادب حضور دارند ، در مباحث و مواضع مختلف دستور زبان و معناسی و بیان پارسی بحث و نقد میکند و سخن میراند و به پرسشها پاسخهای مستدل میدهد و حاضران را از حاصل مطالعات انیق و تحقیقات عمیق خود مستفید و مستفیض میسازد .

آقای دکتر فرشیدورد ، ادیبی است جامع و محقق بارع که بسالین دراز، با حوصله و فرصت و استقامت و دقت ، در زبان پارسی ، کار کرده و سخن رانده و مقاله نوشته و کتاب بچاپ رسانیده است .

و چون مجموع آثار او در دستور زبان پارسی از پنجهزار صفحه تحقیق گرانمایه فراتر می رود ، بطور مسلم، مردیست که در این زمینه از همگنان بیش و پیش است .

آقای خسرو فرشیدورد، فرزند حسن، بسال ۱۳۰۸ شمسی، در ملایر و در خانواده ای روحانی و روشن فکر دنیا آمد . نیای پدری او از عالمان دین و نیای مادری او نخستین بنیان گذار مدرسه جدید در آن شهر بود . وی تحصیلات ابتدائی را از ۱۳۱۳ تا ۱۳۲۵ ، در دبستان ۱۵ بهمن ملایر و تحصیلات متوسطه را ، از ۱۳۳۰ تا ۱۳۲۴ ، در همان شهر و از ۱۳۲۴ تا ۱۳۲۶ در دبیرستان البرز تهران ، به پایان رسانید و پس از آن ، از یکسو ، برای تأمین معاش زندگی، در دبیرستانهای کرج و شهریار و شمیران و دارالفنون و بدرو شاهپور علیرضا و تقوی و دوره تربیت معلم ، بتعلیم پرداخت و از سوئی دیگر ، بمنظور درسیافت درجات لیسانس و فوق لیسانس و دکتری در رشته ادبیات و علوم انسانی ، در دانشکده ادبیات دانشگاه تهران بتحصیل ادامه داد و سرانجام پایان نامه دکتری خود را با عنوان «قید در زبان فارسی و مقایسه آن باقیود عربی و فرانسه و انگلیسی» بتصویب رسانید . از ۱۳۴۷ نخست با عنوان دانشیار و بعد با سمت استاد ، کرسی نشین افادت و افاضت در دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران گردید و هم اکنون از زمره استادان مبرز

این دستگاه علمی و ادبی و فنی بزرگ کشور است. دکتر فرشید ورد از ۱۳۴۰ تا ۱۳۴۵ در سازمان لغت نامه دهخدا نیز، بعنوان محقق، کار کرده است. وی بزبانهای عربی و فرانسه و انگلیسی تسلط دارد و بانظری موشکاف و دقیقه یاب، درباب اصول و فروع و قواعد و موازین صرف و نحو و معانی و بیان و بدیع و عروض زبان پارسی، از تصفح و تفحص و تفکر و توغل غافل و فارغ نیست و مردی صاحب نظر و واجد اثر است. حاصل تحقیقات و مطالعات او، بشکل مقالات و رسالات و کتب و سخنرانیهای ممتع و ممتاز، مورد استفاده ارباب معرفت و اصحاب بصیرت و شیفتگان زبان نغز و شیوای پارسی است.

آثار فرشیدورد فراوان و همه در مباحث مختلف و متنوع زبان و ادب فارسی است و شماره آنها از یکصد فراتر میرود. بعضی بشکل مقالات در مجلات ادبی و برخی بشکل رساله و کتاب مستقل انتشار یافته است.

فرشیدورد در بیشتر کنگره های تحقیقی که در ایران تشکیل شده شرکت داشته است و بایراد خطابه ها و سخنرانیهای محققانه پرداخته است و احتراز از طول کلام را، از ذکر عناوین آنها خودداری میکند.

کتاب حاضر، راستین شاهد و عادلترین گواه بر روش کار تحقیقی و علمی و فنی این مؤلف ارجمند و همانست که مادر آغاز این دیباچه به آن اشارت کردیم: تا اینگونه تحقیق های عمیق، در متون اصیل زبان پارسی، از شعر و نثر، بعمل نیاید و مواد اولیه فراهم نشود، نمیتوان بتألیف و تصنیف یک دوره کامل از صرف و نحو و معانی و بیان و بدیع و عروض خاص زبان پارسی دست زد. هر کس جز این کند باو همان رسد که بدیگر مؤلفان و نویسندگان شتابزده و ناپخته معانی و بیان و دستور زبان پارسی رسد.

این استاد، نه تنها در میدان خشک و صلب و ناهموار تحقیق، کمیت همت میراند و از هر سو جولان میدهد و هنرنمایی و جلوه گری دارد، بلکه در قلمرو احساس لطیف و ظریف و صافی شعر نیز، گاه بگاه، طبع می آزماید و غزلهای دلاویز میسراید و در همان قالب مستحکم و قیود متین وزن و قافیه و روی قدیم، مضامین تازه و تراکیب بدیع و تشبیهات و استعارات نو دارد که به آثار شگفته شعری اورنگ و بوئی دیگر میدهد که مطلوب و مرغوب است و دماغ جان و مشام روان را معطر و خوشبو میسازد.

کتاب حاضر، با عنوان «در گلستان خیال حافظ» یا «تشبیهات و استعارات در دیوان حافظ» یکی از نمودارهای ممتع و ممتازیست که با توجه با اصول معانی و بیان پارسی، از تصفح و تفحص دیوان فاخر و فخیم شاعر بزرگ ایران حافظ شیراز تهیه و تدوین کرده است و بنفقه بنیاد نیکو کاری طبع و نشر میشود و میتوان آنرا طلیعه و طلایه تدوین و تألیف

کتاب معانی و بیان پارسی دانست که باید، باهمین روش علمی و تحقیقی، تهیه شود و بچاپ برسد. ایشان هم اکنون، درمباحث و مواضع مختلف صرف و نحو و معانی و بیان و بدیع و عروض پارسی، کار میکنند و تنها وقت مناسب و فرصت مناسب میخواهد که بتوانند حاصل کار خود را منظم و مرتب و محبوب و مدون سازند و برای چاپ و نشر عرضه بدارند.

مقدمه مفصل و مستدلی که براین کتاب نوشته اند، هرچند بعضی قسمتها و نظریه های آن مورد قبول مانیست و بالا اقل، درخور بحث و نقد است، ولی نحوه تفکر و تعقل و تخیل ایشان را درمباحث ادبی و بخصوص قلمرو پهناور و بیکران شعر پارسی نشان میدهد و آشکارا میسرماند که این استاد، درمباحث مختلف فن، دارای رأی صائب و نظر ثاقب و استقلال فکر و انشاء حکم و اظهار عقیده است و خود را در قالب تعبید محض و تقلید صرف، محصور نمیسازد و مرغ اندیشه اش در تنگنای قفس خواننده ها و نوشته های دیگران نمیماند و افقی بلند و باز و فضائی فراخ و ممتاز میطلبد.

خوشا! برای شاگردان مستعدی که از محضر انور چنین استادی وارسته و آزاده و صاحب روش علمی و منش اخلاقی و جهش فکری و کشش احساسی برخوردارند و از رفتار و کردار و گفتارهای نغز و خوش و شیرین و دلکش او سرمشق و الگو می گیرند. خداوند امثال و اقران او را که مایه فرو شکوه دانشگاه ماهستند زیاد کند و به آنان جمعیت خیال و فراغ بال و شوق و ذوق بکار و عشق و ارادت بخدمت ایران بزرگ و فرهنگ نامدار آن عنایت فرماید که دقیقه ای را بغفلت و کسالت و عطالت و بطالت نگذارند و از حاصل تتبع و تحقیق و نتیجه فکر و احساس خود، گنجینه علم و ادب و شعر و هنر میهن خود را بارورتر و گرانبارتر سازند. بحق محمد و آله الطیبین الطاهرین و السلام علیکم

و رحمة الله وبرکاته

بابلسر - خرداد ماه ۳۵۳۶ ش

گناه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی